

Renata Wojciechowska

Szkoła Główna Handlowa w Warszawie

FUNDAMENT WSPÓŁCZESNEJ EKONOMII

Streszczenie: Współczesnej ekonomii brakuje kompasu metodologicznego, co powoduje kruchość jej fundamentów. Dlatego istotne jest określenie podstawowych zasad tworzenia procesu badawczego. W artykule szczegółowo omówiono każdą z faz tworzenia teorii naukowych: najpierw fazę koncepcyjną, w której określa się przedmiot, cele, problemy, hipotezy oraz metody badawcze, następnie przedstawiono najważniejsze sposoby uzyskania wyników badań, w fazie właściwej. W końcu, w ostatniej fazie, gdzie przeprowadza się wnioskowanie, skupiono się na procesie sprawdzania hipotez.

Słowa kluczowe: problemy ekonomiczne, metodologia ogólna, proces badawczy, hipotezy.

1. Wstęp

Każda nauka jest wyjątkowa, ma swój język, cele i funkcje. W ekonomii bada się zagadnienia dotyczące ludzkiego działania. Jej specyfika związana jest głównie ze sposobem pozyskiwania informacji oraz formułowaniem problemów poznawczych. Fundamentem zaś ekonomii, zarówno jako nauki, jak i praktyki ekonomicznej, jest logika. Skupia się ona na problematyce jasnego, precyzyjnego i uporządkowanego myślenia oraz wypowiedzania się. Ponadto zajmuje się uzasadnianiem zdań, a zwłaszcza wnioskowaniem. Logika podaje schematy właściwego i poprawnego wnioskowania, prowadzenia dyskusji, argumentowania czy uzasadniania twierdzeń. Określa również sposoby likwidowania błędów i nieścisłości, które często towarzyszą wnioskowaniu¹.

Niestety w naukach humanistycznych, a szczególnie ekonomicznych, często popełnia się błędy logiczne związane z brakiem zaplecza pojęciowego, ale również z niewłaściwym wykorzystaniem pojęć, które stanowią fundament wiedzy. Dlatego często hipotezy określa się jako tezy, definicje zawierają szereg błędów, a wnioskowanie jest uproszczone i określane jako „zawsze prawdziwe”. Tymczasem w procesie badawczym, który daje możliwość stworzenia teorii, rozwoju myśli i nauki jako takiej, nie jest wszystko jedno, czy wykorzystuje się wnioskowanie dedukcyjne czy indukcyjne lub czy sprawdzano hipotezę poprzez weryfikację czy falsyfikację oraz w jaki sposób zdefiniowano wykorzystywane pojęcia.

¹ K. Ajdukiewicz, *Zarys logiki*, PZWS, Warszawa 1959, s. 3-8.

Tak więc logika powinna stanowić dla ekonomii *organonem*, czyli narzędzie będące oparciem dla umysłu.

W ekonomii na podstawie obserwacji oraz analizy danych historycznych formuluje się prawa i teorie, które później są nauczane i wykorzystywane w praktyce gospodarczej jako podstawowe narzędzie ekonomiczne. Trudne do wytłumaczenia jest więc, gdy modele, które się nie sprawdziły, nadal się wykłada. Wówczas ekonomia rozwija się pod względem badawczym tylko w jednym kierunku: mniejszej precyzji, większej wieloznaczności i dużej niepewności.

Warto zatem podjąć dyskusję nad metodologią samej ekonomii jako nauki, nad zasadami tworzenia praw i teorii, czyli nad jej językiem. Analiza zaś literatury przedmiotu pokazuje dobitnie, że ekonomiści często powielają swoje błędy i ubierają stare teorie w nowe nazwy lub matematyczne formuły. Brak fundamentów i niechęć do metodologii są bardzo widoczne i bardzo zgubne. Poprawa tej sytuacji może nastąpić poprzez odbudowanie podstaw, które bez względu na szkołę, nurt czy poglądy ekonomistów są stałe i niezmiennie.

Celem artykułu jest omówienie podstawowych praw metodologii ekonomii współczesnej. Początkowo wykazana zostanie potrzeba podjęcia takiego tematu, który wciąż wymaga dyskusji, dalszych badań i ustaleń. Od czasów K. Poppera, T. Kuhna i I. Lakatosa niewiele się zmieniło. Część ekonomistów stosuje, zgodnie z zaleceniami Poppera, falsyfikację hipotez, inni weryfikację, a duża część nie wie, czym różni się jeden sposób od drugiego albo w jakim celu sprawdza się daną hipotezę. To tylko dowodzi, jak wiele problemów ma ekonomia sama ze sobą, co zostało opisane w części pierwszej. W kolejnej części zwrócono uwagę na strukturę i cechy procesu badawczego. Zaakcentowano metody i techniki badawcze, które są istotne dla ekonomii, a rzadziej wykorzystywane w innych dziedzinach naukowych.

2. Problemy ekonomiczne

Bezrobocie, inflacja, kryzys gospodarczy, wzrost gospodarczy, polityka fiskalna i monetarna to obecnie jedne z ważniejszych kwestii, które bada się w ekonomii. Określa się więc podstawowe przyczyny, skutki, cechy i zależności owych zjawisk. Dzięki temu można mówić m.in.: o ujemnej zależności między stopą bezrobocia a stopą inflacji; o naturalnej stopie bezrobocia, której nie da się obniżyć; o bezza-trudnieniowym wzroście gospodarczym; o efekcie wypierania przy ekspansywnej polityce fiskalnej i znikomych skutkach ubocznych dla ekspansywnej polityki monetarnej oraz wielu innych teoriach. W podręcznikach szeroko opisano powyższe zależności jako krzywą Phillipsa, problem NAIRU czy też model IS-LM. Są to podstawowe modele, które każdy student ekonomii i każdy ekonomista musi znać. Dlatego ich opisy znajdują się w podręcznikach, omawiane są na zajęciach z ekonomii i często wykorzystuje się je w analizie rynku. Nadaje się im rangę praw i twierdzeń. Powstają one na podstawie określonych badań przeprowadzonych dla danych krajów w konkretnych latach. Niekoniecznie więc sprawdzają się, przykładowo, dla

Polski w latach 90. Niejednokrotnie też znane modele ekonomiczne zawierają dużo błędów. Mimo to nadal wykorzystuje się je w nauce i dydaktyce, co można pokazać na dwóch przykładach: modelu IS-LM² i krzywej Phillipsa.

Model IS-LM powstał w 1937 r. Stworzył go J. Hicks w słynnym artykule *Mr. Keynes and the "Classics"; A Suggested Interpretation*³, a rozpowszechnił A. Hansen w licznych pracach, m.in. *Economic Progress and Declining Population Growth*⁴, *Monetary Theory and Fiscal Policy*⁵. Zamierzeniem twórcy była krytyka poglądów Keynesa. W tym celu na 14 stronach omówił trzy możliwe konsekwencje jego poglądów oraz błędy i nieścisłości w rozumowaniu Keynesa. Pierwsza wersja modelu powstała w orbicie poglądów A. Marshalla, druga J. Keynesa, a trzecia K. Wicksella⁶. Do historii przeszła druga interpretacja, prezentowana na dwóch diagramach, o początkowej nazwie IS-LL. J. Hicks zaś został uznany obok A. Hansena (określanego jako „amerykański Keynes”) za jednego z głównych popularyzatorów poglądów J. Keynesa. Dzięki jego analizie główne myśli Keynesa zostały sformalizowane i uporządkowane. Sam model określa się często jako neoklasyczo-keynesowski.

Hicks nie wyżył się jednak wielu błędów przy konstrukcji sławnego modelu. Przede wszystkim nie uwzględnił różnicy między zasobami, które reprezentuje krzywą LM (zasób pieniądza transakcyjnego i spekulacyjnego), a strumieniami, które reprezentuje krzywą IS (strumień inwestycji i oszczędności). Ponadto model prowadzi do sprzeczności między ujęciem dynamicznym a statycznym. Dodatkowo trudno go zastosować w empirii⁷. J. Hicks w kolejnych publikacjach wskazywał na niespójności we wcześniej podjętej syntezie i pod koniec swojej aktywności naukowej nie posługiwał się już modelem IS-LM. Mimo krytyki model zyskał dużą popularność, był i nadal jest wykorzystywany w dydaktyce oraz analizie teoretycznej. W roku 1972 J. Hicks⁸, a w 1999 r. R. Mundell zostali wyróżnieni Nagrodą Nobla, m.in. za model IS-LM⁹.

Nie mniej sławny jest model opisujący relację między stopą bezrobocia a stopą inflacji. Związek ten badali m.in. A. Phillips, R. Lipsey, M. Friedman. E. Phelps oraz P. Samuelson i R. Solow. W roku 1958 A. Phillips, na podstawie licznych badań, zauważył ujemną zależność między tempem wzrostu płac nominalnych a stopą

² R. Wojciechowska, *Analiza polityki makroekonomicznej w Polsce na podstawie modelu IS-LM*, badania własne nr: 04/E/0031/10, SGH, Warszawa 2010.

³ J. Hicks, *Mr. Keynes and the "Classics"; A Suggested Interpretation*, "Econometrica", April 1937, vol. 5, no. 2, s. 147–159.

⁴ A. Hansen, *Economic Progress and Declining Population Growth*, "American Economic Review", March 1939.

⁵ A. Hansen, *Monetary Theory and Fiscal Policy*, McGraw-Hill Book Company, New York 1949.

⁶ R. Bartkowiak, *Historia myśli ekonomicznej*, PWE, Warszawa 2003, s. 175.

⁷ W. Stanciewicz, *Historia myśli ekonomicznej*, PWE, Warszawa 2007, s. 301.

⁸ L. Jasiński, *Nobel z ekonomii*, Key Text, Warszawa 2008, s. 43-47.

⁹ Tamże, s. 156.

bezrobocia¹⁰. Zaledwie dwa lata później R. Solow i P. Samuelson wykorzystali owe wyniki badań dla poglądu, że między inflacją a bezrobociem istnieje związek wymiennosci¹¹. Mimo dużego przeskoku w analizie teoria zyskała uznanie wśród ekonomistów i była wykorzystywana w polityce gospodarczej. W latach 70., w czasie kryzysu, szoków i problemów ze stagflacją, ujemny związek między bezrobociem a inflacją nie był już taki pewny. Brak opisanej wcześniej zależności nie spowodował jednak odrzucenia krzywej Phillipsa, a jedynie jej modyfikację, z czego najbardziej znane są dwie. W pierwszym przypadku postawiono hipotezę, iż wymiennosc między bezrobociem a inflacją występuje tylko w krótkim okresie, a w długim stopa bezrobocia jest niewrażliwa na zmiany inflacyjne. W długim okresie graficzną ilustracją krzywej Phillipsa jest więc linia pionowa. W krótkim okresie należy brać pod uwagę inflację oczekiwaną, co oddala krzywą od początku układu współrzędnych, przy zachowaniu jej nachylenia ujemnego. Drugie rozwiązanie doprowadziło do powstania koncepcji bezrobocia nieprzyśpieszającego procesów inflacyjnych, czyli NAIRU.

Tym sposobem związek między płacami nominalnymi a stopą bezrobocia przerodził się w koncepcję o naturalnej stopie bezrobocia. Mimo przeskoku z płac nominalnych do inflacji oraz braku opisywanej ujemnej zależności między bezrobociem a inflacją, krzywa Phillipsa nadal jest wykorzystywana w analizach, a błędy, które pojawiły się w założeniach, nie spowodowały jej odrzucenia, tylko modyfikacje.

Na powyższych dwóch przykładach można już zauważyć, jak duża niepewność towarzyszy prawom ekonomicznym. Są bowiem nie tylko wątpliwe, ale też o małym obecnie zastosowaniu.

Prawa ekonomiczne określa się jako obiektywne, stochastyczne, historyczne oraz funkcjonalne. Nie określa się ich jako niesprzeczne, prawdziwe lub spójne. Powstaje więc wątpliwość co do dorobku ekonomicznego, a w szczególności formy i sposobu przedstawiania oraz wykorzystania teorii ekonomii. Jeśli bowiem bazuje się na fałszywych podstawach i jeszcze buduje się na nich kolejne prawa, to nie można nazwać tego nauką. Nie chodzi tu bynajmniej o to, by odrzucić wszystkie prawa i od nowa tworzyć kierunek naukowy, ale by zbudować fundament wiedzy istotnej i potrzebnej.

3. Ujęcie metodologiczne współczesnej ekonomii

W teorii ekonomii wykorzystuje się specyficzne narzędzie opisu rzeczywistości, a mianowicie modele. Upraszczają one obserwację i odzwierciedlają fragment badanej rzeczywistości. Na tej podstawie buduje się prawa ekonomiczne, które mogą być

¹⁰ A. Phillips, *The relationship between unemployment and the rate of change of Money wage rates in the United Kingdom, 1861–1957*, "Economica", November 1958, no. 100; za: E. Kwiatkowski, *Bezrobocie. Podstawy teoretyczne*, PWN, Warszawa 2002, s. 140-142.

¹¹ Tamże.

obiektywne lub subiektywne, skoncentrowane na określonych poglądach. Tyle wiadomo z podstawowych podręczników ekonomii. Rzadkością jest opis metod tworzenia teorii, sposób wnioskowania czy uzasadniania danych wyrażań. Dlatego istotne jest określenie wyraźnych ram metodologicznych. Ekonomia opiera się bowiem na metodologii ogólnej i szczegółowej. Pierwsza jest nauką, która ustala ogólne metody i czynności poznawcze dla każdej z nauk. Są to prawidłowości pozwalające tworzyć naukę spójną, niesprzeczną z innymi. Wykorzystuje się tu podstawowe pojęcia z logiki, zwłaszcza przy tworzeniu definicji, wprowadzaniu nowych pojęć, podziałach, ustalaniu relacji między zakresami wykorzystywanych pojęć, wnioskowaniu lub likwidowaniu wieloznaczności. Metodologia szczegółowa jest inna dla każdej z nauk, uwzględniając jej naturę i nie narzucając specyfiki innej nauki. Dodatkowo metodologia może skupiać się na samych czynnościach i metodach poznawczych lub badać wytwory owych czynności, które prowadzą do twierdzeń, praw lub teorii¹². Dlatego fundamentalne wydaje się ustalenie zasad tworzenia procesu badawczego oraz sprawdzenia jego wyników. Wykorzystanie zaś określonych metod badawczych i podjęcie poszczególnych czynności porządkuje wiedzę ekonomiczną i pozwala jej zyskać walory naukowości, rzetelności, trafność i użyteczność.

Ze względu na wykonywane czynności proces badawczy można podzielić na trzy fazy: koncepcyjną, zasadniczą oraz końcową¹³.

W pierwszej fazie, zwanej koncepcyjną lub metodologiczną, określa się przedmiot, cel badań, problemy badawcze, hipotezy robocze oraz metody badawcze. Przy czym przedmiot badań jest tym, co będzie badane i poznane¹⁴. Z kolei cel jest to określenie kierunku postępowania, myślenia czy badania. Gdy określi się cele badań, należy ustalić problemy badawcze, czyli wątpliwości, niejasności, które wymagają sprawdzenia i badania. Wówczas stawia się pytania: „Dlaczego...?”, „Czy...?”, „Jak...?”, „Co oznacza...?”. Są to problemy badawcze, nazywane też pytaniami badawczymi, które pozwalają sprawdzić przyczynę błędu, uzupełnić braki w powstałej teorii lub badaniach¹⁵.

Problemy badawcze powinny być możliwe do rozwiązania za pomocą ogólnie znanych i uznanych za prawidłowe metod, powstałe w celu uzupełnienia braków w wiedzy istniejącej lub znalezienia rozwiązań dla bieżących problemów praktycznych. Niedopuszczalne jest więc, by były wewnętrznie sprzeczne z wiedzą istniejącą, nierealne, błahie lub źle sformułowane. Najczęściej błędy wynikają z użycia w problemie wyrażań niejasnych, nieostrych, pustych i wieloznacznych. Niereal-

¹² W pierwszym przypadku jest to metodologia pragmatyczna, a w drugim apragmatyczna. W. Marciszewski (red.), *Mala encyklopedia logiki*, Ossolineum, Warszawa 1988, s. 123.

¹³ Więcej na temat procesu badawczego w: R. Wojciechowska, *Przewodnik metodyczny pisanie pracy dyplomowej*, Difin, Warszawa 2010, s. 32-52.

¹⁴ S. Stachak, *Podstawy metodologii nauk ekonomicznych*, Książka i Wiedza, Warszawa 2006, s. 94-97.

¹⁵ Zazwyczaj przedstawia się je w formie pytań, choć można spotkać problem badawczy przedstawiony w formie stwierdzenia.

ność zaś problemu wynika często z braku wiedzy, umiejętności, niskiej motywacji do twórczego podejścia do zagadnień oraz gdy badacz naśladuje schematyczny sposób postępowania. Wówczas często się zdarza, że problem dotyczy zjawisk już zbadanych lub problemów niemożliwych do rozstrzygnięcia.

Problem badawczy jest właściwie postawiony, gdy: wyczerpuje zakres „niewiedzy” zawartej w temacie badań, określa wszystkie związki między badanymi problemami czy zmiennymi oraz jest możliwy do rozstrzygnięcia w sposób teoretyczny lub empiryczny. Problem badawczy konstruuje się, gdy zamierza się coś badać i bez niego nie można osiągnąć celu badawczego. Zabieg ten jest trudny, gdyż bazuje na istniejącej wiedzy, co wymaga gruntownego przygotowania teoretycznego, wzbogaconego znajomością literatury i wyników dotychczasowych badań.

Po określeniu przedmiotu i celu badań oraz problemów badawczych, opierając się na dotychczasowej wiedzy, można przystąpić do formułowania hipotez, które w pierwszej fazie są robocze.

Hipoteza to przypuszczenie, stwierdzenie, które stawia się do celów badawczych na podstawie wiedzy już istniejącej. Jest to więc propozycja odpowiedzi na pytania zawarte w problemach badawczych, określenie spodziewanego wyniku badań. W fazie początkowej procesu badawczego hipotezy są robocze, gdyż są stawiane *ex ante*, czyli zanim pozna się fakty i wyniki badań.

Hipoteza nie różni się kształtem gramatycznym od zdania, ale nie posiada wartości prawdy ani fałszu, bo jest tylko „pośrednikiem” i narzędziem, które pomaga uzyskać odpowiedzi na postawione pytania. Opisuje bowiem fakty i ma określoną treść, ale nie ma wartości logicznej. Dopiero po jej sprawdzeniu można sformułować wnioski, które będą albo zawsze prawdziwe, albo prawdopodobne, albo fałszywe.

Hipoteza stanowi więc jedną z możliwych odpowiedzi na postawione wcześniej pytanie, którym zazwyczaj jest problem badawczy. Rozstrzyga więc wątpliwości, wyjaśnia lub podaje możliwe rozwiązania. Hipotezy ukierunkowują badania na problemy ważne i pomagają osiągnąć cel badań. Dobrze postawiona hipoteza powinna tłumaczyć najważniejsze fakty, dotyczyć istotnych zdarzeń i zależności. Oczywiście musi być w miarę prosta i jasna, możliwa do weryfikacji oraz niesprzeczna ze zdaniem uznany wcześniej za prawdziwe w danej dyscyplinie naukowej. Prawidłowo postawiona hipoteza powinna odpowiadać na pytania badawcze, określać związki przyczynowo-skutkowe badanego zjawiska, być jednoznaczna, sprawdzalna oraz prowadzić do wniosków, które są zgodne z istniejącą wiedzą. Jednym słowem, nie można stawiać przypuszczalnych odpowiedzi, które są banalne, niejasne, wieloznaczne i niemożliwe do sprawdzenia¹⁶.

W końcowej części fazy koncepcyjnej należy określić metody, narzędzia i techniki badawcze. Przy czym metoda to stały, powtarzalny i świadomy sposób postępowania przyporządkowany do określonego celu. Technika oznaczają zaś konkretną

¹⁶Tamże, s. 89-93.

czynność, czyli sposób postępowania przypisany do danej metody. Narzędzie badawcze to już przedmiot lub przyrząd, za pomocą którego gromadzi się dane.

W kolejnej fazie, zwanej zasadniczą lub badawczą, przechodzi się do badań właściwych. Realizuje się tu wszystkie wcześniej zaplanowane czynności, które pozwolą sprawdzić hipotezy robocze i zrealizować badania. W tym celu wykorzystuje się metody podstawowe i dodatkowe. Metody podstawowe są myślowymi czynnościami, na których opiera się cały proces badawczy. Do najważniejszych zalicza się: analizę, syntezę i porównywanie¹⁷. Metody dodatkowe to głównie analiza literatury, spostrzeganie, obserwacja, eksperyment, metoda ankietowa, wywiad i analiza dokumentów.

Przy czym w badaniach teoretycznych można dokonać analizy lub syntezy przyczynowej, krytyki lub repliki, a w badaniach empirycznych wykorzystuje się: spostrzeganie, obserwację, eksperyment, metodę ankietową, wywiad i analizę dokumentów¹⁸. Fazę badawczą kończą podsumowania, uzyskane wyniki czy zestawione ze sobą dane.

W fazie końcowej należy przeprowadzić proces rozumowania, dzięki któremu możliwe będzie postawienie wniosków oraz uzyskanie odpowiedzi na pytania badawcze i weryfikacja hipotez postawionych na początku, w fazie koncepcyjnej procesu badawczego.

Rozumowanie, zwane również wnioskowaniem, to zabieg mający na celu pokazanie poprawności myślenia, potwierdzenie racji lub odrzucenie jej przy wykorzystaniu określonych metod i reguł. Polega na tym, że na podstawie przyjętego zdania lub zdań, zwanych przesłanką lub przesłankami, dochodzi się do uznania innego zdania, zwanego wnioskiem. Opiera się ono na wynikaniu, a wynikanie na implikacji. Implikacja to funktor (łącznik, typu: „jeśli..., to...”), który łączy dwa zdania: poprzednik z następnikiem. Z kolei wynikanie zachodzi między zdaniami: racją i następstwem¹⁹.

Istnieje wiele podziałów oraz rodzajów wnioskowań. Podstawowe są dwa podziały: na wnioskowanie niezawodne i zawodne oraz na wnioskowanie dedukcyjne i niededukcyjne. Ponadto istnieją wnioskowania: redukcyjne, indukcyjne, eliminacyjne oraz przez analogię²⁰.

Wnioskowanie niezawodne to takie rozumowanie, które na podstawie przyjętej wcześniej za prawdziwą przesłanki prowadzi zawsze do prawdziwego wniosku. Jeśli z przesłanki uzyska się jedynie wniosek prawdopodobny lub fałszywy, to takie wnioskowanie jest uznawane za zawodne²¹.

¹⁷ S. Stachak, wyd. cyt., s. 211-215.

¹⁸ Z. Ziemiński, *Logika praktyczna*, PWN, Warszawa 1996, s. 144.

¹⁹ R. Wojciechowska, *Elementarz z logiki dla studentów nauk ekonomicznych*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2009, s. 77-83.

²⁰ Tamże.

²¹ Tamże.

Z kolei wnioskowanie dedukcyjne podlega schematowi prawa logicznego, które gwarantuje niezawodność, czyli prawdziwość przesłanek przesądza o prawdziwości wniosku. Wówczas wniosek wynika logicznie z przesłanek²².

Wnioskowanie niededukcyjne dotyczy rodzajów wnioskowania, które opierają się na innych związkach niż logiczny, co nie zapewnia niezawodności wnioskowania i prawdziwości wniosku²³.

Wnioskowanie redukcyjne występuje wtedy, gdy przesłanki nie gwarantują prawdziwości wniosku, a jedynie go uprawdopodobniają. Najczęściej wnioskowanie redukcyjne dzieli się na sprawdzanie i tłumaczenie.

Sprawdzanie to dobieranie następstw do racji²⁴, a tłumaczenie to szukanie racji do uznanego za prawdziwe następstwa²⁵.

Natomiast wnioskowanie indukcyjne polega na przechodzeniu ze szczegółowych, pojedynczych przesłanek do ogólnego wniosku. Istnieje wiele rodzajów wnioskowań indukcyjnych: zupełne i niezupełne, eliminacyjne, matematyczne, statystyczne²⁶.

Proces wnioskowania pozwala na sprawdzenie hipotez, czyli na podstawie sformułowanych wcześniej twierdzeń oraz wyników badań potwierdza się lub nie całkowitą lub częściową ich prawidłowość. Pozwala to stwierdzić, jaki jest faktyczny stan rzeczy, czy jest tak, jak założono w badaniach. Jeśli dochodzi się do prawdziwych wniosków tylko przy pewnych ograniczeniach, np. przy danej metodzie lub założeniach, to konstruuje się wniosek jedynie prawdopodobny. Mówi się wówczas, że hipoteza została częściowo potwierdzona lub jest słuszna. Oczywiście istnieje możliwość, że hipoteza nie jest słuszna lub nie została potwierdzona. Należy wówczas postawić inne hipotezy, które by wstępnie określały, dlaczego tak jest. Ten etap procesu badawczego kończą wnioski, które stanowią podstawę praw i teorii naukowych. By jednak proces był prawidłowy, musi przebiegać według określonej kolejności, w sposób świadomy i rzetelny.

4. Podsumowanie

Opisany proces badawczy stanowi fundament każdej nauki. Natomiast wybór metod badawczych, narzędzi i techniki, sposobu sprawdzania hipotez jest inny dla poszczególnych nauk. Dlatego w ekonomii najczęściej wykorzystuje się obok analizy i syntezy porównania czasowe, przestrzenne czy wzorcowe. W fazie zaś końcowej części możliwie jest wykorzystanie indukcji statystycznej lub eliminacyjnej niż dedukcyjnej. Dlatego powstające sądy, prawa, teorie są inne niż w naukach formal-

²² A. Malinowski A. (red.), *Logika dla prawników*, LexisNexis, Warszawa 2002, s. 184.

²³ Tamże.

²⁴ T. Stępień, *Skrypt do logiki*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 1995, s. 58.

²⁵ Tamże.

²⁶ A. Malinowski (red.), wyd. cyt., s. 189.

nych. Sprawdzenie hipotez daje wnioski jedynie prawdopodobne, a nie niezawodne. Taka jest specyfika ekonomii, gdyż bada inny aspekt rzeczywistości niż np. matematyka. Nie oznacza to, że powstające prawa należy odrzucić, bo nie zawsze są pewne, a jedynie należy je postrzegać jako teorie, które nadal się bada. Z drugiej strony natura ekonomii nie wyklucza procesu dedukcyjnego, gdyż stosowanie tego sposobu uzasadniania wyrażań jest jak najbardziej możliwe.

Właściwy fundament metodologiczny, to „twardy rdzeń” o którym pisał I. Lakatos, a hipotezy, które ciągle się bada, tworzą tzw. pas ochronny zmienny i wielokrotnie modyfikowany²⁷. Sposób sprawdzania hipotez zaś może być dwojaki: pozytywny i negatywny. W pierwszym wypadku chodzi o rozstrzygnięcie i potwierdzenie całkowite (weryfikacja)²⁸ lub częściowe (konfirmacja)²⁹ prawdziwości danego zdania. W drugim o wykazanie fałszywości danego zdania (falsyfikacja)³⁰ lub osłabienie mocy danego stwierdzenia (dyskonfirmacja)³¹. Różne są więc drogi uzasadniania przyjętych twierdzeń, ale w oparciu o niezmienną i trwałą podstawę metodologiczną.

Literatura

- Ajdukiewicz K., *Zarys logiki*, PZWS, Warszawa 1959.
- Bartkowiak R., *Historia myśli ekonomicznej*, PWE, Warszawa 2003.
- Hansen A., *Monetary Theory and Fiscal Policy*, McGraw-Hill Book Company, New York 1949.
- Hansen A., *Economic Progress and Declining Population Growth*, „American Economic Review”, March 1939.
- Hicks J., *Mr. Keynes and the “Classics”; A Suggested Interpretation*, „Econometrica”, April 1937, vol. 5, no. 2.
- Jasiński L., *Nobel z ekonomii*, Key Text, Warszawa 2008.
- Kwiatkowski E., *Bezrobocie. Podstawy teoretyczne*, PWN, Warszawa 2002.
- I. Lakatos, *Dowody i refutacje. Logika odkrycia matematycznego*, tłum. M. Kozłowski i K. Lipszyc, wstęp do wydania polskiego W. Zawadowski, TIKKUN, Warszawa 2005.
- Malinowski A. (red.), *Logika dla prawników*, LexisNexis, Warszawa 2002.
- Marciszewski W. (red.), *Mala encyklopedia logiki*, Ossolineum, Warszawa 1988.
- Phillips A., *The relationship between unemployment and the rate of change of Money wage rates in the United Kingdom, 1861–1957*, „Economica”, November 1958, no. 100.
- Stachak S., *Podstawy metodologii nauk ekonomicznych*, Książka i Wiedza, Warszawa 2006.
- Stancewicz W., *Historia myśli ekonomicznej*, PWE, Warszawa 2007.
- Stepień T., *Skrypt do logiki*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 1995.
- Wojciechowska R., *Analiza polityki makroekonomicznej w Polsce na podstawie modelu IS-LM*, badania własne nr: 04/E/0031/10, SGH, Warszawa 2010.

²⁷ I. Lakatos, *Dowody i refutacje. Logika odkrycia matematycznego*, tłum. M. Kozłowski i K. Lipszyc, wstęp do wydania polskiego W. Zawadowski, TIKKUN, Warszawa 2005.

²⁸ W. Marciszewski (red.), wyd. cyt., s. 215.

²⁹ Tamże, s. 85.

³⁰ Tamże, s. 57.

³¹ Tamże, s. 85.

Wojciechowska R., *Elementarz z logiki dla studentów nauk ekonomicznych*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2009.

Wojciechowska R., *Przewodnik metodyczny pisania pracy dyplomowej*, Difin, Warszawa 2010.

Ziemiński Z., *Logika praktyczna*, PWN, Warszawa 1996.

BASIS OF CONTEMPORARY ECONOMICS

Summary: In contemporary economics there is lack of the methodological compass, which causes the fragility of its foundations. Therefore it is significant to determine basic principles of the research process creation.

The article discusses in details all the phases of creating scientific theories. At first a conceptual phase is discussed, in which the objects, aims, problems, hypotheses and research methods are determined. Next important ways of finding results in the main phases are showed. Finally, in the last phase, the conclusion process is described, and the process of testing hypotheses is explained in details.